

ATATÜRK VE KALKINMA

Yrd.Doç.Dr. Zeki SEZER (*)

Toplumsal ve ekonomik kalkınma herşeyden önce genel bir değişim olayıdır. Yani toplumdaki aile yapısının, dinsel ve geleneksel değerlerin, kültürel yapının, uygulanan teknoloji düzeyinin ve bunların sonucu, gelirleri elde etme yöntemlerinin değişmesidir. Toplumsal gelişme kısacası toplumun ekonomik yapılarında, kültür düzeylerinde ve sosyal davranışlarında meydana gelen olumlu ve ileriye yönelik yenilikçi değişimlerdir.

Toplumsal gelişmenin önkoşulu ekonomik kalkınmadır. Ekonomik kalkınma ise sürekli üretim artışını zorunlu kılar. Üretim artışı farklı alternatif yöntemlerle sağlanabilir. Kısa ve uzun vadeli şeklinde kabaca gruplandırabileceğimiz bu yöntemlerden birincilerini :

- Atıl kaynakların ve kapasitelerin bulunup değerlendirilmesi,

- Çalışma sürelerinin uzatılması ve

- Çalışma yoğunluğunun artırılması ;

Uzun vadeli alternatif yöntemleri ise

- Sermaye (makina-teçhizat) arzının artırılması ve

- Girdi-çıktı (input-output) oranını düşürücü teknolojilerin bulunup uygulanması şeklinde özetleyebiliriz.

Ekonomik kalkınma işgücünün verimliliğini artıran, yeni buluşları içeren ve yatırımların sürekliliğini sağlayan bir süreçtir.

Sosyal ve ekonomik kalkınma farklı faktörlerle (tek, tek veya bir arada) açıklanabilir: Bunlar, ahlâki yapılardaki değişimler, maddi kültürün yaygınlaşması, nüfus artışındaki süreklilik, iş bölümü ve uzmanlaşma, üretim

mülkiyet ilişkileri ve en önemlisi, yenilikler... Büyük iktisatçı Schumpeter statik bir ekonominin dinamizme geçişini ve büyümesini yeniliklere bağlar ve yenilikleri, yeni hammaddelerin bulunması, yeni pazarların açılması, yeni teknolojilerin geliştirilmesi, keşifler, buluşlar ve sanayinin yeniden organizasyonu şeklinde sıralar.

Gelişmişlik ile azgelişmişlik arasındaki en açık farklılık kişilerin ve toplumların üretim güçlerini kontrol kapasitelerinde ortaya çıkar. Bu kontrol kapasitesi özenetimden başlayarak doğanın kontrolüne kadar uzanır. Toplumlar kalkındıkça doğa üzerindeki egemenlik kapasiteleri de genişler.Örneğin ülkelerine bereket ve zenginlik taşıyan Batı Avrupa'nın nehirleri taşkınlıklar yaparak felaketlere neden olmazlarken Güney ve Uzakdoğu'daki nehirler bir felaket faktörü olarak o yörelerdeki insanları sürekli tehdit altında tutarlar.

Şu var ki, ekonomik kalkınma salt bir tarihi tesadüf olayı olmadığı gibi özellikle günümüzde, ileriye iyi bir şekilde görebilen bilimsel bir planlamayı zorunlu kılmaktadır. Dengeli bir kalkınma plansız olamaz. Ayrıca dengesiz kalkınma stratejilerinin kötü sonuçları tüm gelişmiş ülkelerde yeni yeni sorunları beraberinde getirmiştir. Doğal çevrede meydana gelen dengesizlikler ve çevre kirliliğinin kazandığı boyutlar ekonomik kalkınmanın her zaman için insan mutluluğunun sine qua non'u (olmazsa olmaz) olmadığını göstermiştir. Şunu da hemen belirtmek gerekir ki Azgelişmiş Ülkeler bu konuda da daha şanslı bir konuma sahiptirler; en azından Gelişmiş Ülkelerin düştüğü hatalara düşmemek için onların yanlışlara neden olan deneyimlerinden faydalanabilirler.

Sosyal ve ekonomik kalkınmanın çeşitli göstergeleri vardır. Okuma-yazma oranı, şehirleşme, sanayileşme, işsizlik, doğum-ölüm oranları, üretimde verimlilik, modern enerji tüketimi ve en önemlisi global ve fert başına düşen reel milli gelir. Yalnız, reel milli gelirdeki artışlar (veya üretim artışı) global olarak ulusal ekonominin büyüdüğünü açıklarsa da fert başına refah artışının bir ölçüsü olamaz. Fert başına refah artışını açıklayabilmesi için gelir dağılımının dengeli ve adil olması gerekir. Ayrıca net reel milli gelir artışını hesaplayabilmek için nüfus artışının gelir artışına olan etkisini yok etmek

gerekir. Bunun için de reel milli gelir büyüme oranından tufus artış oranını çıkarmak lazımdır.

Bir ülkedeki kalkınma düzeyini açıklayan en önemli faktörlerden biri de üretimde kullanılan sermaye miktarı ve yoğunluğudur. Bu da o ülkedeki kapital birikiminin düzeyinin vurgulaması bakımından önemlidir. Kapital birikimi arttıkça emeğin üretimdeki fiziki payı azalmakta fakat verimliliği artmaktadır. Bundan dolayıdır ki kapital birikimini belirlemenin ölçüsü olan, üretimde kullanılan modern enerji miktarı, kalkınma düzeyinin de önemli bir ölçüsü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Burada yeri gelmişken terim kargaşasına yol açan bazı açıklamaları yapmak da faydalı olacaktır. Kalkınma ve büyüme kavramları :

Ekonomik kalkınma (veya gelişme) az gelişmiş ülkelerin sorunu olup reel milli gelir artışı yanında ülkedeki sosyal, kültürel ve teknolojik iyileşmeleri de içerir. Ekonomik büyüme ise gelişmiş ülkelere, refah artışını sürdürebilmek ve ekonomik durgunluğa yolaçmamak için yalnızca milli gelirden oluşan sürekli artışları açıklar.

Her ekonomik konuda olduğu gibi kalkınma konusunda da hem teoride hem de uygulamada farklı alternatif politikalarından ve farklı alternatif stratejilerden bahsetmek mümkündür. Bunlar arasında herhangi bir seçimin belirleyicisi ise o ülkenin siyasal iktidarlarının tercihleridir.

Söz konusu tercihler kalkınmayla ilgili modelin bütününi oluşturur ve bundan sonraki başarılar veya başarısızlıklar da yürütülen ekonomik kalkınma modelinin bizzat kendisine maledilir. Biz de bu şekilde bir yaklaşımla M. Kemal Atatürk'ün kurduğu ve işleyişini 15 yıl süreyle bizzat sağladığı ekonomik modelini ve özellikle kalkınmayla ilgili politikalarını açıklamaya çalışacağız

ATATÜRK'ÜN KALKINMAYLA İLGİLİ GÖRÜŞLERİ: DEVLETÇİLİK

Antik çağlardan bugüne kadar topluluk halinde yaşayan insanoğlu sürekli bir şekilde toplum-birey ikileminin kısır döngüsüne takılıp kalmıştır. İnsanlık tarihi bir bakıma bu

iki kavramdan birinin veya diğersinin sırayla egemen olduğu sosyal, politik, kültürel ve ekonomik olayların tarihidir.

İlk uygarlıklar, devletin veya toplumun ön planda tutulduğu oldukça toplumcu bir niteliğe sahipti. Zamanla bilinçlenen birey, kendi özgürlüğünü ve çıkarını toplum çıkarlarına tercih etti. 19.yy'ın liberal akımı bireyciliğin doruk noktasını simgeler. Ne var ki, liberalizmin uygulamada kapitalizme dönüşmesi, içte işçi ve tüketiciler üzerinde olumsuz gelişmelere, dışta ise fakir ülkeler üzerinde yoğunlaşan askeri ve ekonomik emperyalist uygulamalara yol açtı. Ve 20.yy'ın başlarında Atatürk'ün deyimiyle dünya iki kampa bölünmüş oldu: Emperyalist ve mazlum ülkeler.

İşte 1923'te genç Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda dünyanın genel görünümü buydu ve Türkiye ikinci grup ülkeler arasında yer alıyordu. Ülke, uzun savaş yıllarına katlanmış ve dünyada emperyalizme karşı ilk bağımsızlık savaşını başarıyla sonuçlandırmıştı. Fakat iş bununla bitmiyordu. Ülkenin bir an önce kalkınması gerekirdi. Oysa potansiyel doğal kaynaklar dışında ekonomik kalkınma için gerekli kapital birikimi, insan gücü, teknik bilgi ve organizasyondan yoksundu. Ulusal özel sektör oluşmamış ve mevcut dış sermaye yurdu terketmişti; üstelik ulusallaştırmalar sonucu ödenecek dış borçlar vardı ve daha da artacaktı. Bu sorunları aşabilmek ve çağdaş ülkeler düzeyine kavuşabilmek için toplumun tüm elemanlarının katkısını sağlayacak bir kalkınma stratejisi belirlenmeli ve en etkin bir kesim de organizatör rolünü yüklenmeliydi. İşte mevcut koşullarda bu rolü yürütebilecek tek sektör devlet sektörü olabilirdi. Atatürk Devletçiliğinin mantığında bu zorunlu gerçekler vardı. Bazı kesimlerin iddia ettikleri gibi Atatürk Devletçiliği ideolojik bir tercih olmayıp sözü edilen sosyal ve ekonomik sorunların gerçekçi ve pragmatik bir sonucudur.

Devletçilik iktisadi hayatta devletin yetki ve sorumluluklarının artırılması demektir. Kısacası devlet müdahalesi demektir.

Klasik liberalizm, devlet müdahalesini kesinlikle reddeder. Oysa 1929 Dünya Ekonomik krizi ile ortaya çıkan yeni oluşumlar liberal-kapitalist toplumlarda da devlet müdahalesini gündeme getirmiş ve ünlü İngiliz İktisatçısı Keynes, bu müdahalelerin genel teorisini geliştirmiştir.

Sosyalist devletçilik ise devletçiliği sınıfsız topluma geçişin ve devletin yok oluşunun bir aşaması olarak ele alır. Marksistler buna devlet kapitalizmi, Hegelciler ise devlet sosyalizmi adını vermişlerdir.

Oysa Atatürk devletçiliği, 19.yy.'dan beri sosyalistlerce savunulan tezlerden farklı, kapitalizm ve sosyalizm arasında yer alan ve karma ekonomi sistemini öngören bir sentezdir. Nitekim Cumhuriyetin 10. yıldönümünde, Kadro dergisindeki makalesinde Başbakan İsmet İnönü, "En güçlü iktisadiyatı müdafaaya çalıştığına göre bizim, devletçilikle ekonomiyi koruma altına almamız, firkaımız için ögünülecek bir olaydır... Devlet ancak ferdin yapamayacağı şeyleri yapmaya çalışmalıdır." sözleriyle devlet müdahalesinin veya diğer adıyla karma veya güdümlü ekonomi uygulamalarının çağın gereği olduğunu vurgulamaktadır.

Atatürk Devletçiliği,

- Müdahalecidir. Bu müdahale sınıfsız ve imtiyazsız bir toplum yaratma ve sosyal adalet ilkelerini uygulama amaçlarına yönelik sosyal bir müdahaleciliktir.

- Planlı ekonomiyi öngörür. Sanayileşme devletin öncülüğünde başlatılacaktır. "Kaynakların rasyonel kullanımı ve israfın önlenmesi planlama ile mümkündür" diyerek ilk iki sanayi planını yürürlüğe koymuştur.

- Özel ve devlet sektörlerini bir arada, dengeli, birbirlerini destekleyici ve tamamlayıcı olarak görür. Nitekim bu politikaların sonucu:

1- Türkiye'de ilk olarak hızlı bünye değişikliklerine gidilmiş ve dışa bağımlı olmayan bir sanayileşme süreci başlatılmış,

2- Bu çalışmalar sosyal ve kültürel kalkınma çabalarıyla desteklenmiş,

3- Toplumsal refahın ve bölgesel kalkınmanın ilk hamleleri başlatılmış, altyapı yatırımlarında hızlı adımlar atılmış,

4- Tarım sektörünün ıslahı ve kalkınması ile tarımsal ürünlerin değerlendirilmesi gerçekleştirilmiş, sanayileşme tarımsal ürünlerle başlatılmış; tarımsal ürünler iyileştirilmiş,

5- Tüketim mallarının ve diğer ekonomik değerlerin dağılımında spekülasyonlar ve haksız kazançlar önlenerek tüketiciler korunmuş,

6- Türk özel sektörünün doğup gelişmesinde devlet sektörünün yol gösterici, teşvik edici ve destekleyici rolü sürekli olarak sağlanmıştır. Bunun yanında gerek küçük birimler halinde çalışan tarımsal işletmelerin gerekse tüketicilerin korunması amacıyla tarımsal ve tüketim kooperatiflerinin yaygınlaştırılmasına çalışılmıştır.

Bugün ileri bir düzeye erişmiş olan Türk özel teşebbüsünün, nisbi önemini halen korumakta olan devlet teşebbüslerine olan borcu yadsınamaz. Bu teşebbüsler ki geçmişte başarıyla uygulanan Atatürk Devletçiliğinin üstün nitelikli ürünlerini oluşturmaktadırlar.

M.K.Atatürk'ün laik, antiemperyalist, antiköünist ve antikapitalist düşünceleri O'nun ekonomik düşüncelerine de olduğu gibi yansımış ve O'nun ekonomik modelinin oluşumunda sürekli etkin olmuşlardır:

- Atatürk antiemperyalisttir. Fakat bu düşüncesi Lenin'in antiemperyalist tezinden esinlenmemiş olup çağın ve ülkenin gerçeklerinden doğmuştur.

- O'nun laikliği dini temele dayalı bir devlet anlayışını ve ekonomi görüşünü sürekli reddeder.

- O, kapitalizmi, sömürsünü ve emperyalist uygulamalarını yakından tanıdığı için kapitalist de olamaz.

- Yine Atatürk, özel teşebbüse hiç bir zaman radikal bir tepki göstermemiş olup onun doğup gelişmesini sağlayıcı uygulamalara girişmiş; aynı zamanda bolşevikliği rus tebası olmakla eşdeğer saymıştır. Yani sosyalist devletçilik tezine hep karşı olmuştur.

Kısacası, M.Kemal Atatürk kendi ekonomik modelini kurabilmiş ender devlet adamlarından biridir.

M.K.Atatürk'ün iktisadi fikir ve politikaları sürekli olarak farklı yorumlara konu olabilmektedir. Bunda Atatürk'ü iyi tanıyıp yorumlamamanın yanında onun bazı ideolojilere sempatan olduğu kanısı uyandırmak gibi subjektif davranışların da rolü bulunmaktadır. Örneğin O'nun "milletin efendisi hakiki üretici olan köylüdür." deyişinden hareketle

O'nun köylü modeline dayalı bir sosyalizmden yana olabileceğini veya "Komünistlik her görüldüğü yerde ezilmelidir." sözünden yine O'nun katıksız bir kapitalizm yanlısı olduğunu iddia etmek yanlış bir davranıştır. Çünkü M.Kemal Atatürk, pozitivist ve pragmatiktir. Örneğin Atatürk'ün devletçilik anlayışı doktriner bir anlayış olmayıp bir dizi pratik ihtiyaçların sonucudur.

Atatürk'ün antiemperyalist mücadelesi, tekrar Batı kapitalizminin sömürüsüne konu olmamak için siyasi ve askeri bağımsızlığın nasıl korunacağı konusundaki düşüncelerle doludur. Sürekli olarak mazlum milletlerin yoksulluk zincirinin nasıl kırılabileceği konularını düşünmüş ve iktisadi gelişmenin, bağımsızlığın vazgeçilmez koşulu olduğu gerçeğini kavramıştır.

Atatürk daha bağımsızlık savaşı esnasında Türkiye'de uygulanması gereken iktisat politikasının belirlenmesi amacıyla Ziya Gökalp başkanlığında özel bir komite kurmuş ve bu komite, yokluk içinde, çalışmalarını Ankara Garında bir vagon içinde yürütmüştür.

1923 İzmir İktisat Kongresinde "bir ulusun doğrudan doğruya hayatı ile ilgili olan o ulusun iktisadıdır... Türk tarihi incelenirse yükseliş, çöküş nedenlerinin iktisat sorunlarından başka birşey olmadığı kolayca anlaşılır... Zamanımız iktisat devrinden başka birşey değildir." diyerek iktisadın önemini vurgulamıştır. Yine bir konuşmasında "hiçbir uygar devlet yoktur ki, ordu ve donanmasından önce iktisadını düşünmüş olmasın" cümlesi ile bu düşüncelerini açıklamıştır. Ayrıca bağımsızlıkla ekonomi arasındaki ilişkiyi "Muhakkak tam bağımsızlığını sağlayabilmek için yegane güç, en kuvvetli temel iktisadiyattır." cümlesiyle özetlemekte ve "askeri ve siyasi zaferler, ne kadar büyük olursa olsunlar, iktisat zaferleriyle taçlandırılmazsa... az zamanda söner" diyerek ekonomik bağımsızlığa verdiği önemi sergilemiştir. Bu düşüncelerin Lozan anlaşmasının imzalanmasından ve Cumhuriyetin ilanından önce, savaş esnasında oluşmuş olması oldukça anlamlıdır.

Milli ekonominin temel amacı iktisadi kalkınmanın gerçekleşmesidir. İktisadi kalkınma karmaşık bir bütündür. Çeşitli kesimler bu bütün içinde yer alır ve karşılıklı etkileşim halinde varlıklarını sürdürürler.

- Atatürk tarım sektörüne çok büyük bir önem verir. Yaşanılan yoksulluk ve sefaletin nedeni tarımın ihmal edilmesidir. Bu nedendir ki "Türkiye'nin asil sahibi ve efendisi hakiki üretici olan köylüdür." sloganıyla tarıma verdiği önemi vurgulamış ve tarım politikasını dört grupta toplamıştır:

- 1- Topraksız çiftçi bırakmamak, (Toprak Reformu)
- 2- Üretim araçlarını artırmak, iyileştirmek ve muhafaza etmek,
- 3- Bölgelere göre özel tedbirler almak ve
- 4- Ürün fiyatlarını ve kalitelerini ıslah etmek (ilk buğday siloları)

- Atatürk tarıma verdiği özel öneme rağmen ülke kalkınmasında sanayileşmenin kaçınılmaz olduğunu ve sanayileşmenin de "tarımsal sanayileşme" şeklinde başlatılacağını 1924 yılında açıkça ilan ediyordu.

- Sanayileşme süreci devletin öncülüğünde başlatılacaktır. Yöntem olarak planlı sanayileşme seçilecek ve uygulama iktisadi devlet teşekküllerinin aracılığıyla sürdürülecektir. Bu nedenle ilk beş yıllık plan 1934 ve ikincisi 1937'de yürürlüğe girmiştir.

- Ekonomik kalkınmanın kriz ve darboğazlara meydan vermeden sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için yeterli ve dengeli bir altyapının mevcudiyeti şarttır. Bu konuyu şöyle açıklamaktadır: "Ekonominin gelişmesinde en başta gerekli yollar, demiryolları, limanlar, kara ve deniz ulaşım araçları ulusal varlığın maddi ve siyasi kan damarlarıdır. Refah ve kudretin araçlarıdır."

- İktisadi kalkınma ile eğitim arasında çok yakın bir ilişki vardır. Atatürk bu olguyu sık sık vurgular: "Şimdiye kadar izlenen eğitim ve öğretim usullerinin ulusumuzun gerileme tarihinde en önemli faktör olduğu kanısındayım... Eğitim bir ulusu ya özgün bağımsız ve onurlu bir topluluk halinde yaşatır ya da tutsaklık ve yoksulluğa götürür."

- İktisadi kalkınmayla ilgili bütün proje ve çalışmalar halkın aktif katılımı sağlanmadıkça başarılı olamazlar. Kalkınma bir inanç ve kendine güven işidir. Halka bu bilinci aşılacak hareketin itici gücünü oluşturur. 1937

ülündeki bir söylevde "büyük davamız, en uygar ve en ferah ulus olarak varlığımızı yükseltmektir. Bu yalnız durumlarında değil, düşüncelerinde de temelli bir devrim yapmış olan Türk ulusunun dinamik idealidir."

- Gelişmekte olan ülkelerde yurt içi gelirler ve tasarruflar yetersizdir. Dolayısıyla yatırımların finansmanında karşılıklı saygı ve menfaat kuralına bağlı olarak dış kaynaklardan faydalanılabilir. Yine de, "bugünkü uğraşımızın amacı tam bağımsızlıktır. Tam bağımsızlık ise mali bağımsızlıkla gerçekleşebilir." diyerek kendi kendine yeterli bir ekonomiden yana olduğunu vurgulamaktadır.

Ayrıca iç'te para, bütçe, maliye, tasarruf ve yatırım politikaları enflasyonu ve olumsuz etkilerini önlemeye yöneliktir. O, İstiklâl savaşını bile enflasyonsuz bir politika ile başarabilmiştir.

- Ekonomi ve ekonomik kalkınma bir bütündür. Bu bütütün öğeleri üzerinde yapılacak olumlu çabalar iktisadi kalkınmanın sağlıklı bir şekilde yürütülmesini kolaylaştıracaktır. Bu nedenle Atatürk için "İktisadi kalkınma bağımsız ve özgür Türkiye'nin, daima daha güçlü, daha ferah Türkiye idealinin belkemiğidir."

Bunun için "zamanımız iktisat devridir."

Bunun için "ekonomi herşey demektir" ve

Bunun için "yeni Türkiye Devleti iktisadi bir devlet olacaktır."

M.Kemal Atatürk'ün genel ekonomi ve kalkınma ile ilgili politikalarını kısaca dört bölümde ele alabiliriz.

- 1- Bütçe ve maliye politikası,
- 2- Para politikası,
- 3- Dış ilişkiler politikası ve
- 4- Yatırım politikası.

1. O'nun maliye politikasının hedefi halkı incitmeden ve üretim artışını engellemeden denk bütçeyi sağlayıcı devlet gelirlerini elde etmektir. Bunun için başta %50'lere varan aşar olmak üzere bir çok tüketim malından alınan vergileri ortadan kaldırmış ya da vergi oranlarını

düşürmüştür. Devlet bütçesinin açık vermesini kesinlikle yasaklar. Bu nedenledir ki, Atatürk döneminde yapılan (1923-38) 15 bütçenin 11'inde denklik sağlanmış, 3'ü fazla vermiş ve sadece 1'i -o da aşar vergisinin kaldırıldığı 1925 yılına ait olanı- açık vermiştir. Devletin itibariyle, bütçesi ve hazinesi arasında yakın bir ilişki olduğu gerçeğinden hareket ederek bağımsızlığın sağlanmasının başka bir yolu olmadığını savunmuştur.

2. Atatürk'ün denk bütçe politikasının etkisi O'nun para politikasında daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Para politikası antienflasyonisttir ve sürekli olarak hazinenin itibariyle Türk parasının değerini korumayı amaçlar. 1936 yılı Büyük Millet Meclisi'nin açılışındaki söylevinde "Şüphe yoktur ki; bahusus devletçi ve halkçı olan bir idare ve ekonomi hayatında Hazine'nin kudret ve intizamı başlıca mesnettir. Cumhuriyetin kudreti de, her sahada ve milli müdafaa sahasında, ihtiyaçlarını karşılayan hazinenin intizamındadır. Gelecek yıllar içinde Hazine'nin kudretini muhafaza etmek sizin en mühim işiniz olacaktır. Milli paramızın fiilen müstekar olan kıymeti muhafaza olunacaktır." şeklinde para politikasını özetlemektedir.

Büyük devlet adamı İsmet İnönü, hatıralarında "Hükümet olarak yılda iki kez ödeme yapamayacak duruma düştüğümüz olurdu. Gider konuşurdum. Birkaç milyon liralik emisyonun bizi ferahlatacağını anlatmaya çalışırdım, bir defa bile "Evet" dedirtemedim" diyerek Atatürk'ün bu konudaki kararlılığını açıklamaktadır. O'nun döneminde ekonomik büyüme hızı %4-6 civarında gerçekleştiği halde emisyon hacmi 15 yılda sadece %23 civarında bir artış göstermiştir. 1923'te 158 milyon olan emisyon hacmi 1938'de 194 milyona ulaşmış ki bu, yılda %1 civarında bir artışı gösterir. Kaldı ki, yılda %4-6 civarında büyüyen bir ekonomide %1 emisyon artışı enflasyonist politikanın aksisi ile yani deflasyonist bir politikayla açıklanabilir. Aynı yıllarda Türk Lirasının 1 İngiliz Sterlini karşılığı değeri 1921'de 620 kuruş iken 1929'da 1032 kuruşa yükselmiş ve 1938'de yeniden 620 kuruşa kararlanmıştır. Emisyon hacmindeki %23 oranındaki artışın %15'lik kısmının O'nun hasta olduğu 1938 yılına rastlaması oldukça anlamlıdır. Nitekim 1938'i izleyen yıllarda banknot hacmi sürekli olarak yükselmiş, ekonomide istikrar bozulmuş ve Türk ekonomisi her

on yılda bir çıkmazlara sürüklenmiştir.

Atatürk, tasarrufların teşviki ve ulusal bir sermaye piyasasının teşekkülü için 1924'lerde harekete geçmiş ve 1 milyon ₺.lık sermayesinin 250.000.-₺.nı bizzat ödeyerek Türkiye İş Bankasını kurmuştur. Türk parasının yönetiminin Türklere geçmesini sağlamak için de 1930 yılında T.C. Merkez Bankasının kuruluşunu sağlamıştır.

3. Atatürk'ün dış ekonomik politikası mali ve para kredi politikalarıyla bir bütünlük arzeder: "Bağımsızlığın tamamıyeti ancak malî bağımsızlıkla mümkündür" diyerek dış ticarete ve ödemeler bilançosunda sürekli bir dengeden dahası fazladan yanadır. Ödemeler dengesinin tek başına dengeli olmasını bile yeterli görmemektedir. Ticari ilişkide bulunulan ülkeler itibariyle teker teker dengeye ulaşmayı amaçlar. Ayrıca dış borç ve yabancı sermayeden elde edilen kaynakların produktif yatırımlarda kullanılmasını ve ödemeler dengesinin sağlanmasında ikinci dereceden kaynak olarak ele alınmasını ister.

4. Yatırım politikasına gelince, bu politikanın temelini oluşturan fikirleri, devletçilikten kaynaklanmaktadır. Yatırımların kaynağı sağlam olmalı ve tasarruflara dayanmalıdır. Yatırımlardan, alt-yapı yatırımlarını devlet üstlenecektir. Özel sektörün gelişemediği alanlarda ve bölgelerde devlet, üst-yapı yatırımlarını da üstlenmek zorunda olduğundan gerektiğinde direkt tüketim mallarının üretim ve pazarlamasını da yüklenmelidir. Yatırımlar sağlam kaynaklarla yapılmalıdır derken bu kaynakların vergiler ve diğer devlet gelirlerinden sağlanmasını amaçlar. O'nun yatırım politikası açık bütçe ve emisyon hacmini artırarak yatırımları finanse etmeyi kesinlikle reddeder.

Özetlersek, Atatürk'ün ekonomi politikası, Devlet Bütçesi'nde, kaynak ve harcamalarda, ödemeler bilançosunda ve devlet sektörüyle özel sektör arasında oluşturulan sürekli dengelerle açıklanabilir.

ATATÜRK VE İDEOLOJİ

Atatürk'ün halkçılık ve devletçilik ile ilgili reformları hiçbir ideolojik kalıba uydurulamayacağı gibi

Kemalizm anlayışı ile iktisadi doktrinler arasında organik bağlar kurulması da imkansızdır. Örneğin onun halkçılık anlayışı Osmanlı Devletinin son zamanlarında ortaya çıkmış olan derebeyi, saraylı ve mütegalibe takımına karşı bir reaksiyon olarak geliştirilmiş "Vatandaş" tipinin yaygınlaşması ve korunması amacına yönelik olup sosyalist öğretilerdeki proleteriyadan farklıdır. Daha ziyade Fransız İhtilâlinde esinlenmiştir.

Uyguladığı Devletçilik prensibi de sosyalist-kollektivist sistemlerdekinden farklıdır. Nitekim 1938'de devletçilik ilkesinin CHP programına ve Anayasa metnine girişi nedeniyle şöyle bir açıklama yapmıştır: "Türkiye'nin uyguladığı devletçilik sistemi 19.yy.'dan beri sosyalizm teorilerinin ileri sürdükleri fikirlerden alınarak tercüme edilmiş bir sistem değildir. Bu, Türkiye'nin ihtiyaçlarından doğmuş, Türkiye'ye has bir sistemdir. Devletçiliğin bizce anlamı şudur: Fertlerin özel teşebbüslerini ve kişisel faaliyetlerini esas tutmak; fakat bazı şeylerin yapılamadığını da gözönünde tutarak büyük bir Millet'in ve geniş bir memleketin ihtiyaçlarını ve ülke ekonomisini devlet eline teslim etmektir.". Yine aynı konuda "Bizim devletçilik anlayışımız üretim ve dağıtım araçlarını fertlerden alarak kolektivitete teslim eden, sosyalizme dayalı kolektivist veya komünist bir sistem değildir." diyerek devletçiliği özet olarak şöyle açıklar: "Devlet iç güvenlik, adalet, dış güvenlik, dış politika, bayındırlık, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, ziraat, ticaret ve zanaat işlerini üstlenmek ve diğer üretim ve dağıtım işlerini özel sektöre devretmelidir."

Atatürk komünizme de karşı olduğunu sık sık vurgulamıştır. "Ne komünist ne de bolşevik olamayız... özet olarak bizim hükümet şeklimiz tam bir demokrasidir"(1922). "Kayıtsız şartsız Rus tabiyeti demek olan komünizm, gaye itibariyle tamamen bizim aleyhimizdedir.(1935)"

Buna karşılık Atatürk, kapitalizmi ve onun emperyalist ve sömürücü niteliğini de sıkça eleştirmiştir. Liberalizmin kurucusu A. Smith'in düşüncelerinin tersini savunarak ve "özel çıkarlar genellikle genel çıkarlara ters düşer. Güçlülerle zayıfları bir araya getiren rekabet sisteminin sosyal ve ekonomik sakıncaları vardır. Güçlünün zayıfı sömürmesi kaçınılmaz olacaktır." diyerek sosyal

politikalardan hareket etmiş ve küçük çiftçi, sanatkâr, esnaf ve tüketicilerin korunmasına yönelik reformlardan yana tavırlar almıştır. Bu anlamda toprak reformunu ve her türden kooperatifçiliği teşvik edici sosyal ve ekonomik politikalardan yana olmuş ve arzular dile getirmiştir.

*) Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Maliye ve Ekonomi Bölümü Ekonomi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

KAYNAKÇA

- 1- Nutuk, Türk Devrim Tarihi Enst. Cilt I., II., III., E. Eğ. Basımevi, 1961, İstanbul
- 2- Atatürkçülük, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı I., II., III., Kitap, 1984
- 3- Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu, Ankara Üniv. Eğitim Fak., Yayın No:92, 1981, Ankara
- 4- Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, sayı 1-9, Ankara
- 5- Atatürk Der ki, Kültür ve Turizm Bak., Yayın No:461, 1986, Ankara
- 6- Alkün, Erdoğan, İktisat, İstanbul Üniv. İktisat Fak., Yayın No:341, 1974, İstanbul
- 7- Kazgan, Gülten, İktisadi Düşünce, Bilgi Yayınevi, II.Baskı, 1974, İstanbul
- 8- Giritli, İsmet, Kemalist Devrim İdeolojisi, İstanbul Üniv. Hukuk Fak., Yayın No:602, 1980, İstanbul
- 9- Özgüven, Ali, İktisat Bilimine Giriş, Bursa Üniv. Basım-
evi, 1979, Bursa